

VIII. Romantyzm i reakcja antyromantyczna

1. Jean-Jacques Rousseau, (Geneva, 28 czerwca 1712 – Ermenonville, 2 lipca 1778)
  - a. Życie jego można nazwać „Stanem nędzy” i „Stanem wolności” – przez wiele bez pieniędzy przemierzał Szwajcarię, Sabaudię i Francję, sprzedając za grosze swoje umiejętności i usługi, żyjąc według chwilowych impulsów i uznając je wszystkie za „dobre”.
  - b. Rousseau swój sposób życia przyjmuje za współczesny odpowiednik stanu, w jakim znajdował się człowiek pierwotny.
  - c. Był to hipotetyczny Stan Natury, w którym ludzie żyli
    - i. bez znajomości sztuk i umiejętności,
    - ii. nie znając tym samym wynalazków pieniędzy i własności,
    - iii. czyli bez niewoli i nędzy, gdyż bez instytucji własności i pieniędzy nie mogli być pozbawieni swojej wolności i oddani na czyjąś własność, ani nikt nie mógł pozbawić ich tego, co im było niezbędne do życia.
  - d. *Bez sztuk człowiek nie musiał używać rozumu, kierował się zatem uczuciem.* Jest to teza, która czyni z Rousseau pierwszego filozofa romantycznego.
  - e. Człowiek, który kieruje się uczuciem, nikogo nie niewoli ani sam nie jest zniewolony: oto zdaniem Rousseau charakterystyka człowieka dobrego.
  - f. Poglądy Rousseau na temat religii doprowadziły do potępienia jego dzieła *Emil* we Francji, w rodzinnej Genewie i w Neuchâtel.
    - i. Zdaniem Rousseau, istnienie Boga jest dla naszych uczuć „oczywiste”;
    - ii. Objawienie ma charakter przede wszystkim indywidualny: Bóg objawia się naszym uczuciom;
    - iii. Nie istnieje piekło, i wszyscy mają szansę na to aby być zbawionymi.
  - g. Taka pojęta religia sankcjonuje „moralność serca”, która polega na uważaniu każdego czynu podjętego pod wpływem impulsu uczuć za czyn dobry.
  - h. Poglądy polityczne Rousseau są zbudowane na powyższym obrazie natury człowieka.
    - i. Hipotetyczny Stan Natury był stanem wolności
    - ii. Ów stan „wyczerpał swoje możliwości”, być może z tego powodu, że powstała w nim własność.
    - iii. Aby ludzkość mogła nadal istnieć, musiała się zjednoczyć,
    - iv. Została zatem zawarta umowa społeczna, której celem było zachowanie maksymalnej wolności jednostek.
    - v. Na mocy tej umowy oddano całą wolność Suwerenowi.
    - vi. Suweren, i działające w jego imieniu Państwo, mają zatem prawo posługiwania się przymusem.
    - vii. Zarazem Suweren jest prawomocnym reprezentantem całej społeczności.
    - viii. Obrazem Suwerena jest bowiem dla Rousseau raczej lud jako całość aniżeli władca, ewentualnie być może ci, którzy swoimi decyzjami wcielają w życie to, czego chce lud.
    - ix. Wola Suwerena jest zatem „wolą powszechną” (*volonté générale*, tłumaczone zwykle nieściśle jako „wola ogółu”).
    - x. Wola powszechna może być sprzeczna z wolą rządu, wolami ogólnymi ciał i grup społecznych, i wolami jednostek.
    - xi. Wola powszechna nie tyle wypadkową wól partykularnych, co tym, co pozostaje po tym, jak się ich dążności wzajemnie zniosą.
    - xii. Demokracja jest jedyną realizacją woli ogółu (i tym samym jedyną realizacją umowy społecznej):
      - (1) Przez to, że jest w niej władza ustawodawcza (i zarazem wybierana), przez to, że władza ustawodawcza kontroluje rząd, i przez to, że nią samą kontroluje lud;
      - (2) Przez zniesienie przywilejów i różnic klasowych oraz stowarzyszeń i kościołów;
      - (3) Przez to, że to w niej może się zatem wyrazić woli ogółu.

Prawo, Prawo kanoniczne i Administracja, s. letni 2008/9

- xiii. Państwo (demokratyczne) nas przymusza do bycia wolnymi.
- xiv. Konsekwencją poglądów Rousseau jest prawo do rewolucji:
  - (1) nie ma w jego teorii królów „namaszczonych”;
  - (2) nie ma jednoznacznego stwierdzenia, kto wyraża „głos ludu”;
  - (3) ustrój naruszający jedność państwa i nie rządzący w imieniu „głosu ludu” nie jest uznany za ustrój w ogóle.
2. Rousseau zapoczątkował romantyzm swoją filozofią uczuć, ...
  - a. ...ale była to tylko filozofia moralna (antropologia, etyka i filozofia polityczna).
  - b. Ponadto, Rousseau ani nie wyrażał się ściśle, ani nie stworzył systemu opisującego świat.
  - c. Filozofie romantyczne oparły się w dużym stopniu także na filozofii Kanta, pomijając w niej element oświeceniowy. Znalazły w niej bowiem obraz „ducha” ludzkiego, czyli podmiotu, który jest odcięty od natury, i jest światem samym w sobie. Niekoniecznie towarzyszyło temu ściśle czytanie Kanta.
3. Arthur Schopenhauer (ur. 22 lutego 1788 w Gdańsku, zm. 21 września 1860 we Frankfurcie nad Menem)
  - a. Podzielił rzeczywistość na
    - i. Świat reprezentacji (odpowiednik Kantowskiej rzeczy samej w sobie)
    - ii. i świat wewnętrzny.
  - b. Rzeczy zewnętrzne rządzone są zasadą racji dostatecznej, czyli rządzą nimi konieczności przyczynowo-skutkowe.
  - c. Rzeczy zewnętrzne nie są nam znane same w sobie. Znamy je jedynie poprzez pryncypia świata zewnętrznego (które są czymś w rodzaju idei Platona spełniających funkcje kategorii Kanta).
  - d. Doświadczenie estetyczne przekracza jednak granicę pomiędzy światem zewnętrznym a wewnętrznym.
  - e. Znamy także świat reprezentacji od środka, przez naszą wolę: poznajemy go poruszając rzeczy.
  - f. Wola w świecie wewnętrznym jest w istocie jedna: bo każdy akt woli jest nadaniem jedności wielu czynnościom i podporządkowaniem ich jednemu celowi.
  - g. Wola jest decydowaniem, ale jest także oporem, jest pełna sprzeczności, jest więc walką i cierpieniem.
  - h. Święty (typu buddystycznego) rozumie jedność woli świata, usuwa ze swego życia walkę i osiąga rezygnację.
4. Georg Wilhelm Friedrich Hegel (27 sierpnia 1770 –14 listopada 1831)
  - a. Hegel pragnie rozwiązać problem „alienacji” czyli wyobcowania człowieka swoich czasów.
    - i. Wyobcowanie polega na poczuciu obcości wobec własnej kultury, gdyż nie zna on jej rozwoju ...
    - ii. ... ani nie rozumie wielości głoszonych w owej kulturze poglądów filozoficznych, religijnych i politycznych.
  - b. Z tym problemem wiąże się problem nierozwiązywalnych dla uczestnika kultury opozycji, pomiędzy którymi czuje się rozdarty: duch / ciało, wolność / determinizm, idealizm / materializm, jednostkowy / ogólny, państwo / jednostka.
  - c. Hegel proponuje poszukiwanie samego siebie na tle historii, a zatem metodę historyczną. Jego zdaniem, historia ducha ludzkiego rozwiąże owe „sprzeczności”.
  - d. „Stanie się to przez „identyfikację” – utożsamienie się samego z częścią tego rozwoju i odnalezienie w prawach ducha, z logiką, jaką się rządzi duch ludzki.
  - e. Logika ducha jest logiką rozwojową: „sprzeczności” wynikają jedne z drugich i znajdują ujście w je obejmujących pojęciach ogólnych;
  - f. Logika ta jest zatem „dialektyką”, czyli logiką podobną do logiki dyskusji, w której zwalczają się i wzajemnie modyfikują sprzeczne poglądy.

- g. Hegel tworzy obraz historii kultury: dzieli ją na epoki, z których kolejna epoka przewyższa sprzeczności epok poprzednich (największe z nich to epoki sztuki, religii i filozofii).
  - h. Poznanie jednostek u Hegla jest zawieszona na na poznaniu całości i ogółów: jednostki są nam niedostępne inaczej jak tylko jako elementy rozwoju ducha.
  - i. Istnieją dwie lektury systemu Hegla
    - i. W pierwszej, romantyczno-metafizycznej, kładzie się nacisk na to, że Hegel opisał rozwój rzeczywistości jako rozwój ducha, który musi poznać sam siebie, poczynając od stanu niebytu, poprzez przeczący mu stan materii, przeczące temu życie, aż po jednoczącą wszystkie stany świadomość. W tym ujęciu filozofia Hegla jest historią Absolutu, który z nicości staje się Absolutem-dla-siebie-i-w-sobie. Dzieje ducha ludzkiego są tu tylko częścią dziejów Absolutu. Zgodnie z tą interpretacją (najprawdopodobniej błędną) *Hegel głosi w istocie immaterializm, czyli twierdzi, że cała rzeczywistość jest w istocie niematerialna.*
  - j. W interpretacji „kantowskiej” czy też subiektywistycznej, taki rozwój świata ma miejsce tylko z punktu widzenia naszego ludzkiego ducha.
  - k. Hegel rozwiązuje w swej filozofii ducha opozycję jednostka / społeczność rozwiązana poprzez odnalezienie się jednostki w państwie, która, oddawszy się mu całkowi znajduje w tym pełnię swojej wolności. Państwo wyraża bowiem ducha absolutnego, który usuwa sprzeczność między duchem subiektywnym (jednostką) a duchem obiektywnym (kulturą).
  - l. Dziedzictwem Hegla stał się history(cy)zm — wyjaśnianie kultury za pomocą jej historii.
5. Ludwig Andreas Feuerbach (ur. 28 lipca 1804 w Landshut, zm. 13 września 1872 w Rechenbergu)
- a. Był krytykiem Hegla, odrzucającym jego realny bądź tylko przypisany mu przez uczniów immaterializm.
  - b. Zapoczątkował krytyką „transformacyjną” Hegla, polegającą na tym, że dokonuje się krytycznych przekształceń wewnątrz systemu Hegla.
  - c. W szczególności, Feuerbach odwrócił relację materia:duch — u Feuerbacha to duch wynika z materii.
  - d. Z uwagi na to odrzucił religię, jako produkt naszej cielesności.
  - e. Zapoczątkował analizę religii, filozofii, kultury jako historycznych faktów rozwoju ducha ludzkiego na tle dziejów materii.